

СЛОВЕСНАТА И ВИЗУАЛНАТА КУЛТУРА НА АТОН – УНИКАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ В СЛОВО И ОБРАЗ

THE LINGUISTIC AND VISUAL CULTURE OF ATHOS – A UNIQUE STUDY IN WORDS AND IMAGES

Мони Алмалех

Нов български университет (България)

Mony Almalech

(New Bulgarian University (Bulgaria))

Мирослав Дачев. Библиотека Атониада: № 1 Свети Георги: Великомъченик, чудотворец и победоносец, Унив. изд., София, 2008, 345 с.; № 2 Свети Никола: Светител, спасител и чудотворец; № 3 Свети Йоан: Господен Предтеча и Кръстител; № 4 Света Мария Магдалина; № 5 Светите апостоли Петър и Павел; № 6 Свети Георги: Иконография. София, 2015–2019

През 2019 г. излезе от печат том шести от поредицата „Атониада“ на „Център за семиотични и културни изследвания“. Издателят на шестте тома е A&T Publishers Ltd. Изданията са уникални! И текстовете, и снимките от Атон, от български и чуждестранни църкви, манастири, музеи са авторски, на Мирослав Дачев. Редно е моят текст да обхваща не само монографичното изследване, но и автора, защото на кориците на томове липсва неговото име, което е мъдро решение с етични и естетически измерения.

Днес има шест тома, но те не се раждат от нищото. Идеята за проект започва да зрее след първите поклоннически посещения в лоното на Атон. Пътят минава през преодоляването на съмненията у монасите какво трябва да има в едно монографично изследване в слово и образ, през опасностите при постигането на търсения кадър на ръба на скала, надвесена над пропаст. Така започват страстите за по-съвършена техника, която да може да запечати

и красотата на изображенията, и патината на времето. Печатните творения са предхождани от спечелване на доверието на най-разнообразни личности и институции с различни правила и обичаи, за да се получат разрешения за снимане – атонски, български, сръбски, албански, италиански, ватикански, френски, арменски, грузински и ред други. Към това трябва да добавим книжните тела, които са плод на нечовешки, къртовски труд по изображенията, очевидно извършван с любов. Не че подценявам труда по текстовете, но словата са по-дълго практикуваната област...

Томовете от поредицата напълно отговарят на името ѝ, защото съдържат както подробен снимков материал, така и описания на изображения от всички атонски обители. В тези описания са дадени множество интересни факти около присъствието, създаването и почитта към даден светец и негови икони и стенописи. В снимковата част на книжните тела са включени и много изображения от български и балкански църкви. Държа да подчертая включването на два, много ценени от мен, обекта – Капела Палатина в Палермо и катедралата в Монреале. Те са специални в своето историческо и изобразително битие, в което може да съзрем византийска мозайка на четирите свещени същества от Езекил 1; 10, над едно от които с български букви е изписано СЕРАФИМЪ...

Издадените досега книги имат стойност на атонски архив енциклопедия – това е разказ за визуалните и културните съкровища на Света гора. Българският манастир е поставен в контекста на цялото единство и разнообразие на светогорските обители. Образите са придружени от блестящо представена подробна информация за историята, произхода и битието на различните изображения – в библейския канон, в апокрифите, в пътеписите на сонм от поклонници пътешественици, та до данни за археологическите открития и факти на топосите, свързани с отделните светци. Не е пропусната темата за въздействието на мощите, за чудесата от въздействието на икони, като това е подкрепено с канонични и мирянски свидетелства.

Съзнавам, че разказът ми за тези издания ще бъде само щрих, а не цялостна картина. Огромният масив от информация не е възможно да бъде оценен еднократно и еднопосочно. Нужна е поредица от отделни разглеждания. В този щрих ще са преплетени уникални материали, снимки и интерпретациите на Мирослав Дачев, без който не бихме могли да се докоснем до тази културна съкровищница, без чиято упоритост, последователност и целенасоченост нямаше да видим – сяхаме само да предполагаме, скритото знание на отдавна отминали дни.

За онези, които познават автора не е изненада неговото изключително присъствие като пишещ и снимащ човек. За другите тази поредица би могла да бъде не толкова изненада, колкото загадка. Един елемент на тази загадка е страстта – страстта на учения, познаващ и интересуващ се от библейския текст и културата (словесна и визуална), третираща Библията. Друга част от загадката е способността на Мирослав Дачев да се вдъхновява от дума или

библейски сюжет, да намира, да проследява както словесните връзки в Библията и апокрифите, така и словесните и визуални интерпретации върху тези думи или сюжети. Както той споменава по повод на библейските светци, те са така интересни за хората, че възникват апокрифи и гностични трактовки, които са част от културата през вековете. Затова и те са проследени в преданията, в свидетелствата на поклонници през вековете, в зографските правила на ерминиите и в техните изключения.

Добре е да бъде проследен, макар и накратко, пътят, който довежда до премислените текстове, до мъкненето на тежката снимачна техника по хълмовете на Атон и други свещени места. Пред праговете на църковни и мирянски власти, които дават съгласие/разрешение за снимки в храмовете, с талант за дипломатичност и смирение, с ясно съзнание, че такъв достъп е дар. Тук е мястото да посоча, че всеки албум започва с „Целта на това издание“ и с „Благодарности“. Благодарностите, които Дачев изброява, са стряскащи в положителен смисъл – отправени са поименно към всички игумени на всички атонски манастири и множество свещеници от манастири, скитове и келии, към Българската православна църква и нейния патриарх и други църковни длъжности – поименно; към директорите и служители на българските музеи, съхраняващи икони, към притежатели на колекции от щампи, към изтъкнати учени хуманитаристи от България и Гърция. Тези благодарности са за помощта, оказана му в неговите изследвания и за благословиите за достъпа за снимане, и за излизането на албумите. С други думи – да получиш толкова одобрение от толкова много хора, различни по мислене, манталитет и занимания, се искат много специални качества. Един елемент от тези качества е гръцкият текст на „Целта на това издание“ и „Благодарности“, който авторът не изживява като обяснителен режим, а като уместно информиране на атонските монаси, сред които преобладават тези от гръцките манастири.

Може би най-важното, което се нуждае от размишление, е съчетанието на изключителна научна мисъл, ерудиция и вяра, без които тези томове не биха били така впечатляващи и за църковните дейци, и за хуманитаристите, навярно и за фотографите, и за любителите на пътешествия.

Научният подход на Дачев е интердисциплинарна семиотика на културата, в която и думите, и образите са третирани с методи от различни хуманитарни науки. Ще прескоча размишленията за състоянието на съвременната хуманитаристика. Тук само ще подчертая, че без класическа научна нагласа, съчетана с познания по философия, теология, различни видове библеистика, езикознание, литературознание, психология, социална психология, история, семиотика, цветознание и работа с компютър и цветове тези издания не биха били възможни.

Съвременните политики направиха цените на образованието високи и семействата дават пари за професии, които са търсени и са с добро заплащане. Хуманитарните науки първи усетиха финансов удар за изследвания още през шестдесетте години, а днес интересът към тях е слаб. Нещо повече – след

развитието на дигиталните социални мрежи се заговори за смъртта на експертите. А Мирослав Дачев очевидно е експерт – и затова е трудно да се пише за него разбираемо.

Няма как да не се направят тези най-бегли уговорки, когато става дума за дейността на Дачев в хуманитаристиката. Това е така, защото лично аз декодирам в неговото творчество отражения и познания както на огромна научна парадигма, така и на мислене, което не остава извън социалното, моралното и етичното и разбира се, подплатено с къртовско трудолюбие и отдаденост на творческите цели.

Мога да си позволя такива квалификации, защото не е тайна, че го познавам от повече от двадесет години. Не е тайна също така, че нашето познанство започна от общия ни интерес към семиотиката на цвета. Дисертацията на Мирослав, посветена на цветовостта при българските символисти, ме направи хем радостен, че има още някой, който се занимава с тематика, по която и аз като него бях работил от студентската скамейка, хем ме наведе на бърз, но дълбок размисъл. В методиката на Дачев важно понятие бе цветът като културна единица в термините на Умберто Еко, а аз не смеех да посегна към това понятие, защото то предполага широка ориентация към обществената комуникация със слово и с образи, както и към редица социални и когнитивни аспекти на цветовете. За разлика от мен, Мирослав Дачев пое към семиотичното в образите и словото – заредиха се монографии, в които словото и визуалното неотменно вървяха ръка за ръка с тенденция визуалното да заема все повече място: „Подир сенките на знаците. Есета по семиотика и поетика“ (2001), „Слово и образ. Български балади – Теодор Траянов, Сирак Скитник“ (2003), „Семиотика на парите“ (2010). Визуалното се увеличаваше все повече в книгите му, но словесните анализи ставаха все по-майсторски. Ако дисертацията, заслужено донесла присъждането на „доктор на науките“ („голям доктор“), имаше обем от над 1000 стандартни страници, то в последвалите монографии всяка дума е като объл речен камък в коритото на течащата мисъл, изпълнена с богата методика, огромна хуманитарна ерудиция, оригинални собствени подходи, от които заимствам впечатляващата семиотична ризома, редом до палимпсеста и множество майсторски анализи на обществено значими и интересни теми и личности.

В социално-професионален аспект Мирослав Дачев избра самостоятелността и собственото достойнство, съхранявайки способността си да има широка палитра от приятелства и познанства. Сайтът на „Център за семиотични и културни изследвания“ (<http://cssc-bg.com>) е сайт на самостоятелна семиотична единица, отразяваща дейността на членовете на това семиотично дружество, основано през 2012 г.

По повод на студията „Литературната семиотика: флирт или закономерност“ (2004) един постоянно изискващ интелектуалец възкликна колкото с разочарование (че няма за какво да критикува), толкова и доволен, че „Няма

какво да се каже – толкова е цялостно и идеално“. Разбира се, това изказване имаше предвид и публиката в аудиторията, но казваше нещо вярно за текстовете на Мирослав Дачев.

Както внимателно и с години пристъпвах към понятието „цветът като културна единица“, а Дачев го използва с първия си голям академичен труд, така и сега – бавно и внимателно пристъпвам към последните книжни тела, носещи пълнокръвното авторство. Това са книги албуми със снимки, заснети от автора, и с текстове от него за всяка една.

Как така, изведнъж, от нищото може би, се появиха тези шест тома, в които Мирослав Дачев е автор и на визуалните материали, подбрани от стотици хиляди шраквания на апарата, и на въвеждащи, но и описващи цялата парадигма от история, предания, духовни палимпсести и ризоми, с които са обрасли християнските светци?

Дали е ясно, че без вяра хуманитаристът не може да извърши десетките поклоннически пътувания и да получи разрешение да снима в храмове, манастири, музеи и библиотеки? А много от хуманитаристите са атеисти, някои от тях войнстващи. Например шокира ме изказването на Юлия Кръстева: „Доказано е, че Бог няма“ – филм по БНТ 1. Дали пък Дачев успява да не обръща внимание на атеизма на колегиума, както и на естествената професионална завист, защото е загърнат в идеята, че християнството, в неговата органична връзка с юдаизма, е дало толкова много културни феномени на света, че не си струва да се занимаваме с хейтърите, които претендират, че са хуманитаристи.

Преди да премина към конкретните токове на поредицата, смятам, че трябва да отлича още една черта на автора им: малко са литераторите, които не пропускат идейните зърна и новости в езикознанието. Мирослав Дачев е един от тези литератори, а езикознанието, по мое мнение, е „математиката на хуманитаристиката“. Не е обикновена грешка, че книгата „Семиотика на парите“ е класифицирана от „Хеликон“ като езикознание, науки за езика, език и литература, хуманитарни науки и отразява аналитичността на подхода на Дачев. Към това трябва да добавя и неговата ерудиция в областта на филологията, от която той черпи термини и идеи, които доразвива във философско-семиотичната им перспектива за анализ на текстове и образи и тяхното единство. Не завиждам на издателя на албумите, защото трябва да изброи десетина области, ако трябва да отрази съдържанието на томовете...

Впечатляващо е, че всичките излезли досега шест тома са благословени от църковни дейци от Атон и страната:

2015, Том 1 – с благословията на игумена на Зографския манастир в Света гора – Атон, схиархимандрит Амвросий.

2016, Том 2 – с благословията на игумена на манастира „Преподобни Григорий“ в Света гора – Атон, архимандрит Христофор.

- 2016, Том 3 – с благословията на братството на манастира „Дионисий“ в Света гора – Атон и на игумена на Троянския манастир, Величкия епископ Сионий.
- 2017, Том 4 – с благословията на игумена на манастира „Симонопетра“ в Света гора – Атон, архимандрит Елисей.
- 2018, Том 5 – с благословията на игумена на манастира „Каракал“ в Света гора – Атон, архимандрит Филотей.
- 2019, Том 6 – с благословията на игумена на Зографския манастир в Света гора – Атон, схиархимандрит Амвросий.
- Том 7 – предстои да излезе, но вече е получил благословията на архимандрит Ефрем, игумен на манастира Ватопед в Света гора – Атон. Тази благословия има особено голяма тежест, защото света Богородица е пазителката на Света гора.

Човек би могъл да си направи извода, че Мирослав Дачев много повече държи на такъв вид индексирание и рефериране, отколкото на авторските права на престижно западно издателство, чиито издания влизат в световните библиотеки автоматично, както и в различните класации за индексирани и реферирани литература. Смятам, че това впечатление може да се нарече истинно, но авторът е диалогичен човек и в томовете, след трети (за свети Йоан Кръстител) включително, се появява превод на най-популярния език, английски, на текстовете, които той пише за въвеждане към визуалната сбирка в книжното тяло. Тази поява на още един език е отваряне към света, но е и въпрос на финанси.

Друго, което мога да отбележа, е, че ако до четвърти том пред благословията стои думата „албум“, то в пети и шести том стои по-подходящото „книга“. Смя да вярвам, че читателите и спомоществателите са му повлияли да замени „албум“ с „книга“. Ако трябва да сме прецизни, става дума за монографични изследвания в областта на културната семиотика. Текстовете на Дачев не са просто въведение, а са задълбочени и всеобхватни научни текстове, обхващащи всички аспекти на известните факти: библията, митологията, мистиката и историята – църковна и мирянска – за светците, на които са посветени изданията.

Доколкото ми е известно, досега никоя българска институция не е успяла да представи словесната и визуалната православна култура с такава системна светогорска благословия и в контекста на цялата европейска християнска култура. При това, без да остава в тесните доктринални начини на мислене. Това е голяма заслуга и принос на автора, на неговите спомоществатели и не на последно място на светогорските институции.

Богатият снимков материал е фокусиран около изображенията на различните светци в атонските църкви и манастири, старателно събирани и снимани в десетилетните поклоннически пътувания на Мирослав Дачев до Атон. Към тях авторът добавя (нелеките за разрешения) снимки от църкви и манастири от Балканите, Средна и Западна Европа. За всички снимки е указан зографът

или художникът, векът на създаване, мястото. В много от томове, особено в шестия, Дачев се обръща към албуми на изображения за страни, които не е посетил лично, например Румъния.

Ако трябва да спомена всички държави (ще прескоча конкретните храмове, манастири, музеи, частни колекции) във всички томове, където Дачев е получил разрешение да снима, ще излязат наяве Балканите (Северна Македония, Сърбия, Косово, Албания, Гърция, разбира се, и България), Светите земи в днешните територии на Израел, Сирия, Йордания, днешните държави Армения, Грузия, Турция, Етиопия, Италия, Малта и Франция. Достатъчно много от изображенията се репродуцират за първи път в България, а други за първи път въобще.

В крайна сметка, текстовете и образите ситуират българската православна традиция и култура в парадигмата на православието, но и в дискурса на цялата християнска традиция и култура.

АЛБУМИТЕ

Обекти и структура на текстовете в албумите

Три от томове са посветени на персонажи, които са част от каноничния текст на Новия завет. Това са „Свети Йоан: Господен Предтеча и Кръстител“ (т. 3), „Света Мария Магдалина“ (т. 4) и „Светите апостоли Петър и Павел“ (т. 5) и това дава отражение и на структурата на текстовете на автора. Останалите три тома са посветени на светци, които са последователи на християнската вяра преди християнството да стане официална религия на Римската империя, извършват чудеса и умират физически като мъченици, за да влязат в християнската Света каноничност и на изток, и на запад. Това са „Свети Георги: Великомъченик, Чудотворец и Победоносец“ (т. 1), „Свети Георги: Иконография“ (т. 6) и „Свети Никола: Светител, Спасител Чудотворец“ (т. 2). Повторението, но и разликите в първи и шести том се дължат на два фактора. Единият е, че свети Георги е патрон на българския, Зографски манастир, а вторият е, че през 2019 г. се навършиха 1100 години от основаването на манастира.

За библейските персонажи информацията и авторовите отпратки са на базата на библейските и апокрифните присъствия на тези светии, докато за свети Георги и свети Никола се използва богатата канонична християнска литература, жития, апокрифни източници, митологични и фолклорно-народно-стни представи.

Наличието на два тома, посветени на свети Георги, е обяснимо и с оглед на факта, че действащият български манастир на Атон, Зографският, е с патрон свети Георги. Последният, шести том, Дачев посвещава на братството на манастира, както и на светеца, който според преданията сам избира мястото на Зограф „като място за увековечаване и умножаване на подвига“ (т. 6: с. 7). Ако кажа, че това е патриотично и нужно, навярно ще прозвучи високопарно, но е

факт и с оглед на разликите в текстовете на първия и шестия том. Текстовете са илюстрация както на дългогодишните научни интереси на Дачев, така и на неговите познания за Зограф. В том първи първата част е озаглавена „Историята“ и съдържа основните данни от житието и преданията на свети Георги – великомъченик, чудотворец и победоносец. А първата част в том шести е „Слово и образ в житийните цикли на свети Георги“, в която авторът продължава да изследва темата „образи, родени от слово“ в различни икони, притежание на различни манастири и в църкви извън Атон (например в Грузия), третиращи житийните цикли на светеца. Структурата на изследването в том шести е да се проследят образите според житието на свети Георги. Тази част разгръща познанията на автора за едва ли не всички изображения в Светите земи и Европа, като към атонските и балканските са добавени в анализа изображения от Синай, Принстън, Украйна, Русия и др. Много от посочените изображения са извън досегашните изследвания по темата, в корпуса на Марк-Вейнър, изследван и критикуван (бих казал развенчан като текст) като коментар от Дачев. Следващата част на изследването се занимава със сцени извън житието на свети Георги и тук влизат нови топоси, например Румъния. Целият текст е уникално произведение, нещо описващо тематиката в детайли и обхващащо визуалната география на вярата и упованието в свети великомъченик Георги през вековете. Приносите на учения и упованието на поклонника са неделима цялост.

Образите и текстовете на автора, от една страна, са неделима цялост, от друга – налага се да ги разделя, макар и условно.

Структура на текстовете

Първите четири тома имат сходна структура. Те съдържат „Благодарност“, „За характера на библиотека „Атониада“, „За характера на настоящото издание“, част първа и част втора, бележки към текста и библиография. И в четирите, втората част има подобно заглавие, като разликите се диктуват от конкретния светец и намеренията на автора: Културна памет: тяло, слово, образ, име (т. 1), Културна памет: тяло, образ, име (т. 2); Културна памет: тяло, слово, образ (т. 3); Културна памет: тяло, слово, образ (т. 4).

При библейския образ на свети Йоан Кръстител (т. 3) има две части. „Първа част: Историята“ съдържа недълъг цитат от „Похвално слово за Йоан Кръстител“ от Климент Охридски, докато „Езикът на преданията“ попълва докрай тази първа част, в която са включени евангелски и апокрифни текстове, за да стигне до археологическите разкопки за мястото на кръщенето на Христос и до заглавието „Градината на свети Йоан“, обединяващо информацията от поклонническите пътувания. Втора част третира темите „Мощите“ и „Образите“. Тук се разгръща познанието на Мирослав Дачев за изображенията на светеца в различните манастири на Атон. Във всички албуми се проследяват няколко теми – въздействието на мощите, инструкциите за изобразява-

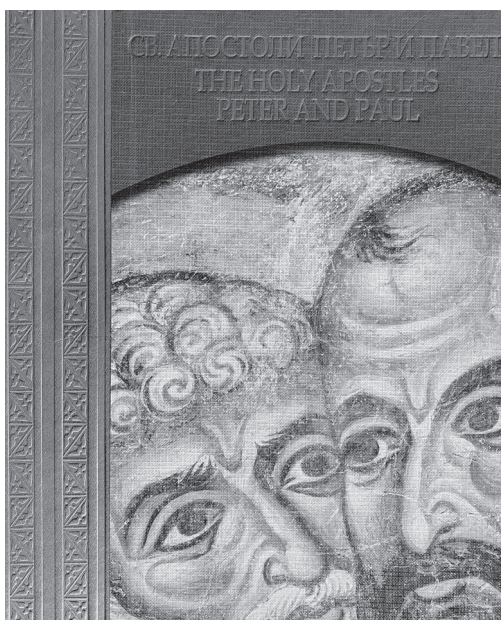
не в различни ерминии, историята на атонските манастири и (специалната) почит към разглеждания светец в конкретни атонски манастири, имаща отношение и към това кой е патронът на дадения манастир. Източниците на автора са неговите лични познания, трупани в десетките посещения, извървявани по няколко пъти в годината в период от петнадесет години, основни съвременни издания (албуми и книги), и разбира се, текстовете на десетки ерминии.

В четвърти том, посветен на Мария Магдалина, е налице структурата от първите три тома, но планините от информация, натрупани от Дачев, разгръщат тази структура, макар че тя отново се състои от две части. „Част първа: Историята“, съдържаща: „Света Мария Магдалина: По следите на Светото писание“, „Света Мария Магдалина: По следите на Преданието“, „Света Мария Магдалина в Апокрифната литература“, „Света Мария Магдалина в поклонническите пътеписи“. Част втора обединява „Мощите“ и „Образите“. Следват бележки към двете части и цитирана литература.

Структурата на текста на пети и шести том е различна, но не липсват изпълнените със смисъл „Благодарност“, „За характера на библиотека „Атониада“, „За характера на настоящото издание“.

В тома, посветен на Петър и Павел (т. 5), авторът е осъществил, според мен, напълно съзнателно, целувката на Петър и Павел. Той ги е обединил в една относително кратка част, озаглавена „Светите апостоли Петър и Павел“. В нея са разгърнати множество теми, като изобразяването на двамата първоапостоли заедно, промяната в имената и на двамата (Симон става Петър, а Савел – Павел), локациите на библейските събития и промяната във времето

на същите локации като святост, отразени в свидетелствата на различни пътешественици. Дачев е мултиплицирал тематиката на досегашната втора част за културната памет в различните ѝ измерения в далеч по-обемната „Иконографски сюжети“ („Приложение“), като е добавил изискванията на ерминии, както и изображения, невключени в ерминииите. В тази част изображенията на свети Петър и свети Павел са групирани поотделно за улеснение на читателя редом с общото им изобразяване. Сходна е делитбата на сцени и при двамата първоапостоли „След възнесение Христово“.

Томът напълно разчупва структурата на предишните четири тома, а частта за образите е наречена „Приложение“. В съдържателен аспект обаче детайлно са посочени всички библейски сюжети, в които първоапостолите участват – заедно и поотделно, преди и след разпятието на Исус. Много често Петър присъства в притчи, касаещи Исус, а разпъването на апостол Петър на кръст с главата надолу, което често се свързва с апокрифни източници, тук е фиксирано в каноничен автор като Симеон Метафраст. Затова този акт е изобразен в различни манастири в Атон (*на с. 278 е свети апостол Петър разпънат на кръст (1070 г.) от Панел от свещената („Византийската“) врата в базиликата „Свети Павел извън стените“, Рим, Италия.*

Изображенията

Най-много са фотосите от атонските обители, като това включва всички манастири и техните църкви. Тук са маркирани имената на зографите, годината (*или приблизителната година или период*) на зографисване, църквата и манастира. Налични са не само икони, но и стенописи. Ще оставя на читателите да проследят информацията за атонските зографи и художници поради техния значим брой. Повечето от тях са известни като носители и/или продължители на знакови школи. Сред тях е знаковият за българите Захари Зограф.

За разлика от текста, който в огромната си част визира атонските обители и темите, зографисани в тях, визуалната част на албумите включва своеобразна карта на поклонническите пътешествия на Мирослав Дачев и интензивната му работа със заснемането на стенописи, икони, мозайки, мощехранителници, барелефи, скулптури, витражи, фигури от теракот и емайл, майсторска работа по двери и врати на храмове, свещени артефакти като „честните вериги“ на апостол Петър и на апостол Павел. Краткото изброяване включва Рим, Палермо и Сицилия, Париж, Ереван, Дамаск, Малта, с техни църкви, музеи, арменски, грузински, турски и сръбски обекти. Ето едно фрагментарно цитиране само от тома, посветен на първоапостолите Петър и Павел:

Музей „Лувър“ – Париж:

барелефи (св. ап. Павел, XIV век, мрамор), (св. ап. Петър, XIV век, мрамор), с. 222–223;

икони: св. ап. Петър, ок. 1329, Липо Меми

мозаечна икона, ок. 1200

теракот, емайл, ок. 1548 Молитва в Гетсиманската градина

Музей „Клюни“ – Париж:

витражи около 1300 на св. ап. Петър и св. ап. Павел; Предателството на Иуда, ок. 1500

Пинакотека на Ватикана: икона свети ап. Петър, ок. 1330, Пиетро Лоринцети

Градска галерия, Палермо, Сицилия: св. ап. Петър 1347 Липо Меми, св. ап. Павел 1347 Липо Меми

Базилика „Свети Павел извън стените“, Рим:

Мозайка (първа половина на XIII век): Деисис: Исус Христос на трон, св. ап. Павел (отдясно)

Честните вериги на св. ап. Павел

Базилика „Свети Петър“ във Ватикана: мозайка (1675) св. ап. Петър

Сикстинска капела във Ватикана: Стенопис (1482–1483) Доменико Гирландайо

Базилика св. ап. Петър с оковите“, Рим, Италия: Честните вериги на св. ап. Петър

Църква „Свети Богородица в Трастевере“, Рим: Мозайка, XII век

Катедрала „Свети Андрей Първозвани“ в Амалфи, Италия:

Стенопис Свещеното умиване на нозете

Ротонда „Свети Стефан“, Рим (XVI век, Николо Помаранчо)

Стенопис св. ап. Петър, разпнат на кръст. Усекновение на св. Павел

Капела Палатина, Палермо, Италия: Мозайки Петър възкресява Тавита в Иопия, Петър изцелява Еней в Лида; Савел преследва християните; Обръщането на св. Павел

Църква „Токали“ в Гьореме, Турция: Стенописи, ок. 964

Музей на Катедралния събор в Ечмиадзин, Армения: Сребърна мощехрани-телница с част от дясната ръка на свети Ап. Ананий, който кръщава ап. Павел в Дамаск

Музей „Митенадаран“, Ереван, Армения: Миниатюри към ръкопис „Свещено измиване на нозете“, Предателството на Иуда“

Църква „Свети Ананий“, Дамаск, Сирия

Скулптурна група Ананий кръщава Павел

Множество Икони

Пещера под църквата в Рабат, Малта

Скулптура: Св. ап. Павел

Разбира се, изданията съдържат богатото визуално наследство на църкви и манастири от цялата територия на съвременна България, както и различни български музеи.

Визуалната фактуалност обхваща отделни артефакти от ранното християнство, Средновековието, вековете, които следват и обвързваме с Ренесанс, барок, класицизъм, XVII–XIX век. Авторът не само ни донася на крака съкро-

вищата на Атон, но всъщност (за когото е видно) онагледява връзката стожер на българската православна църква с Атон във времената на Османската империя, когато сред населението четмовните и мисловните българи са главно изсред православните свещеници и зографите, пряко обвързани и черпещи сили и знания от атонските обители. Изображенията от Западна Европа, Светите земи, Армения Грузия, Балканите добавят още един съществен аспект на изданията – поставянето на християнската култура на Изтока и Запада в една пред-(или пост-)схизматична територия на общ духовен процес, поне що се отнася до творците на образите.

Всеки том е снабден с индекс на изображенията, от който може да разберем няколко неща: 1. Водещото място на атонските изображения; 2. Наличието на изображения от днешна България и съседите ѝ; 4. Наличието на визуални артефакти от различни държави в Западна Европа, от Армения, Грузия, Сирия, Израел, Етиопия. 5. Индексът обединява словесната и визуалната част на книгите, защото информацията е подредена съгласно темите, посочени в текста. Например: Сцени с апостол Петър до Възнесение Христово; Сцени с апостол Петър след Възнесение Христово; Сцени с апостол Павел след Възнесение Христово; Общи сцени с двамата апостоли; Реликви, свързани с двамата апостоли; Изображения на свети апостол Петър; Изображения на свети апостол Павел.

Полиграфско изпитание

Отпечатването на томове е полиграфско изпитание. Качеството на фотосите на Мирослав Дачев е гарантирано от амбиция и огромно старание да се работи с най-модерна (скъпоструваща) техника и да се съблюдават правилата за осветление, с които разрешителните на властите и слънцето невинаги се съобразяват.

Като цяло качеството на изображенията е отлично, като само окото на висок професионалист може да намери кусури и разлики при отделните томове. Но за някои томове нищо не може да се каже, освен че са като истинските икони...

Първите два тома са отпечатани в ПК „Д. Благоев“, София, а следващите четири – в „Мултипринт“ ООД, София.

Албумите са обогатени от разделителни страници на паус и/или със страници тип дипляна, на които се разгръщат изображения в цялост или в детайли.

Графичното оформление на текстовете, болдваните теми и важни цитати и на Индекса улесняват прочита и ориентацията в колосалната духовна, визуална и словесна амалгама.

Дарения

Всеки от томове е на стойност, нелесна за редовия българин. Ако тези томове не бяха издадени от спомоществования, цената щеше да е, може би,

двойна. Истинското дарение обаче е за вярващи и атеисти, ценящи българската и световната християнска култура. Поредицата „Атониада“ е дар и за изкуствоведи, които да оценяват качествата, стойностите и епохите на изображенията, спецификата на атонските образи, за да видим ренесансови стилистики преди общоприетото за Ренесанс, както това е в Боянската църква. Така личната мисия и животодаряващи поклоннически пътувания на Мирослав Дачев добиват обществени измерения и произвеждат наследство.

От опит знам, че навлизането като учен в свещените библейски текстове и в живота на праведници, описани като хора – с вълнения, недостатъци, упование в наличието на Божественото – носи животодаряваща сила. Тридесет години след демократичните промени в България на бял свят се явиха тези енциклопедични книги, които доказват истинността на позициите на Пол Рикьор, че юдео-християнската традиция е динамична и че всяко поколение намира свой собствен поглед и интерес към библейската тематика, а също така, че „няма структурален анализ без херменевтично разбиране на смисловия трансфер (без „метафора“, без *translatio*), без това индиректно, смислово дарение, което създава семантичното поле, по което могат да бъдат забелязани структурални хомологии“ (Рикьор, 1996, Структура и херменевтика (1963); Поетическото (*Le poétique*, 1966). В *Прочети. Библиотека „Идеи“*. Ред. Вл. Градев. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 112).

Дачев се проявява системно като автор, който предпочита семантичното богатство в православната култура пред „избор, предпочел синтаксиса, пред семантиката“. При него „семантичното богатство позволява исторически обновявания, обусловени в по-променлив социален контекст.“ (Рикьор, 1996: 99) Разбира се, това е придружено от огромна работоспособност.

В очакване на следващите томовете от „Атониада“ да пожелаем здраве и дръзновение на автора.

Проф. дфн Мони Алмалех

Нова българистика

Нов български университет

Адрес: ул. Монтевидео 21; кабинет 211, корпус 2,

1618 София, България

✉ almalech@abv.bg

Prof. Mony Almalech, D Habil

New Bulgarian Studies

New Bulgarian University

Address: 21 Montevideo str.; office 211, building 2,

1618 Sofia, Bulgaria

✉ almalech@abv.bg